

PETŐFI-KULTUSZ A ROMÁNIAI MAGYAR IRODALOM ELSŐ ÉVEIBEN

Köztudomású: a romániai magyar irodalom kialakulásában elsősorban Ady öröksége jelentett elhatározó ösztönzést. A nagy költő-előd mindenkit megigézett, aki tollat vett a kezébe. „Tőled jöttünk, utódaid vagyunk” — írja Bárd Oszkár *Ady Endréhez* című versében. Egy 1921-ben megjelent Szentimrei-cikk szerint keveseknek adatott meg a bűvköréből való szabadulás képessége, és még nehezebb azoknak, akik arra vállalkoztak, hogy folytassák.

És sorolhatnám a vallomásokot, amelyek mind arról tanúskodnak, mennyire szüksége volt a formálódó romániai magyar irodalomnak a nagy hagyományokra, a biztos (vagy biztosnak vélt) támaszra.

Adyval kapcsolatban állást foglalni mondhatni kötelességnek számított abban az időben (de még később is). És nemcsak költő számára. Az évekig tartó, majd újraeledő Ady-viták bizonyítják: irodalmunk egészének ügye lett Ady költészetete. Mint Ligeti Ernő írta, húsz év távlatából: irodalmi háborgásaink mögött mindig ott kísértett Ady szelleme. S halálának ötvenedik évfordulóján láthattuk: ott kísért még ma is.

Szükséges erre legalább emlékeztetni, már csak azért is, mert a romániai Petőfi-kultusz nem szakítható el az Ady-örökség ápolásától; a költői magatartáson túlmenően fokozott társadalmi és politikai állásfoglalást kívánt meg mindkettő — írótól, kritikustól egyaránt.

Petőfi megidézésére az első kínálkozó alkalom a romániai magyar irodalomban költőnk születésének századik évfordulója, az országsszerte megrendezett — mindenekelőtt a segesvári — Petőfi-emlékünnepek. A hazai Petőfi-kultusz első fellobbanása ez a centenárium, de akárcsak Ady életművének megítélése, a Petőfi-örökség értelmezése sem volt egyöntetű már kezdettől fogva. Hogy mennyire nem volt az, elég egy-két megnyilatkozást szemügyre venni.

A *Pásztortűz* 1921-es évfolyamában Reményik Sándor egyértelműen — és egyoldalúan — úgy idézi Petőfi költészetének nemzeti szellemét mint e líra leg-átfogóbb sajátosságát: „Idézem Őt. Nem a demokrácia bajnokát, nem a világszabadság katonáját, nem a szerelem ezerhúrú lantosát, nem a természet festőtől utol nem ért festőjét. Azt idézem, aki mindezekben benne van és mindezekben túlnőtt, aki mindezek által megnyilvánult és mindezek mögött áll: a *magyar Költőt*.” (1921. II. 711.) Tormay Cécile azokkal vitatkozik az *Ellenzékben*, akik Petőfi internacionalizmusáról beszélnek (1922. december 24.), Borbély István 1925-ben Kolozsvárt megjelentetett magyar irodalomtörténete szerint Petőfi nagysága mindenekelőtt a nemzeti szellem diadalra juttatásában nyilvánul meg, az *Erdélyi Irodalmi Szemle* (1924) pedig azért ír elismerően Berzeviczy Albert olasz nyelvű Petőfi-tanulmányáról, mert a szerző „a mai modern internacionalistákkal és kozmopolitákkal” állítja szembe Petőfit. Persze, távolról sem szeretném közös nevezőre hozni ezeket a szándékukban és színvonalukban is különböző írásokat, pusztán azt kívántam előtérbe állítani, ami egyoldalúságukban közös.

Az évfordulón rendezett, többezres tömegeket megmozgató ünnepségek még inkább színvallásra készítetik irodalmi közvéleményünket. A *Keleti Újság* cikkfrója azért nincs megelégedve a segesvári emlékünnepelely programjával, mert az előkészítő bizottság nem gondoskodott arról, hogy Petőfi szellemének megidézésében kellő szerepet vállalhassanak a romániai magyar írók (1922. június 21.); a *Napkelet* Ady Petőfijét mutatja fel példaként. Tíz nappal az ünnepség előtt Ady *Endre Petőfi Sándorról* címmel részleteket közöl Ady ismert Petőfi-tanulmányából, polemikus hangú bevezetővel. „Benne vagyunk a Petőfi-esztendőben. A politika beragadta a maga érdeklődésének körforgásába Petőfi emlékét, és avatatlan kezek ácsolják is már a segesvári ünnep állásfáit. Ökörsütés és lovas bandériumok között két apród vezeti Amort, akit szíven szúrtak keresztül, mintegy jelképezve a hacacaré lelki rügóit. Petőfi meg nem értésének nagy ünnepére készülünk, és felette érdekesnek tartjuk elmondani, mi, hogy mennyire más a mi Petőfink, mint az övék. Ady Endre Petőfi nem alkuszik címmel írt évekkel ezelőtt egy nagyobb tanulmányt. Időszerűnek tartjuk Ady Endre e tanulmányából vett néhány megérző erejű megjegyzésén keresztül bemutatni olvasóinknak, hogy hogyan nézzük a költő Petőfit, szemben azokkal, akikről mindent el lehet mondani, csak azt nem, hogy költők, és értik az irodalom való szívverését.“ (1922. július 20.) A *Keleti Újság* egyetértéssel idézi a *Napkelet* néptestvériséget szolgáló Petőfi-emlékezését, annak bizonyítására, hogy a nagy költő „nem szűkíthető le a mindennapi politika kicsinyes bizalmatlanságai közé“. Szentimrei szintén a *Keleti Újság* hasábjain mondja el aggályait. Íme, néhány sor a lap 1922. július 8-i számában megjelent cikkből: „Olvasom, hogy Segesvárt az országos Petőfi-ünnep rendezőbizottsága egész vasárnap, délelőtt és délután furt ülésezett, hogy kimódolja a hónap végére tervezett Petőfi-ünnepségek programját. Aztán olvasom a programot is, amit egészsznapos izzadás után összehoztak, és nem tudom visszaparancsolni a felháborodás spon-tán előtörő érzését.“

Mi az, ami nem tetszett Szentimreinek?

Az irodalmi színvonal, a kegyeletsértésig menő szürkeség, a dilettáns vidéki tanárnók ünnepi versei s a „lebírhatatlan impotenciák“ szereplési ambíciója. Cikket figyelmeztetésnek szánta, nehogy a hazai magyar kultúra olyan szegénységi bizonyítványt állítson ki saját magáról, hogy újabb száz évig legyen miért szegyenkezni. „Mert eggyel tisztában kell lennünk: itt nem az ósidők óta szokásos népünnepélyek, zsákbufutások és lepényevések száztizenkilencezredikét kell megrendezni, hanem ünnepet, mely méltó a halhatatlan ünnepelthez.“ (A cikk címe is ironikus, a szerzők műsorbeharangozását idézi: A „szokásos zene és énekszámok“.)

Szentimrei egyébként már akkor tervezi a *Vasárnap* Petőfi-számát, s a többi között Benedek Elekét kéri fel (akit ekkor még személyesen nem ismer) közreműködésre. Július 23-án már így ír Kolozsvárról a nagy mesemondónak: „A Petőfi életrajz-részletet köszönettel vettem. Igyekezni fogok egy szép és mutatós Petőfi-számot összehozni, mert szándékom a Segesváron összegyűltelek között nagyobb propagandát csinálni a *Vasárnap*nak.“

A *Csalogányok és pacsirták*, néhány emlékező cikk és Goga egy verse olvasható az ünnepi számban. (Ez utóbbi a román költő Petőfi iránti tisztelete viszonzásául.)

A július 30-án és 31-én megtartott segesvári emlékünnepelely első napján, többezres tömeg előtt, a meghívott kulturális intézmények képviselői (Dózsa Endre, Sándor József, Makkai Sándor, Benedek Elek) mondtak emlékbeszédet, dalegyletek megzenésített Petőfi-verseket adtak elő, a Kisfaludy Társaságot képviselő Szabolcska

Mihály pedig elszavalta Petőfi-ódáját. A második napon irodalmi matinéra került sor az egyik étterem kerthelyiségében: a kiváló előadóművész, Tessitori Nóra Petőfi-verseket szavalt, majd Paál Árpád, Csergő Tamás, Halász Gyula és Nyíró József tartottak előadást.

Tanulságos fellapozni a közzétett tudósításokat: az *Ellenzék* például csak a hivatalos beszédekből közöl, azokból is kihagyja a segesvári seregszemle legidősebb tanulságait, ezzel szemben a *Keleti Újság* a jelen társadalmi-nemzeti törekvéseivel kapcsolja össze a múltidézt, amikor így ír: „A tragikusvégű csataterén ismét találkozott a három nemzet, de nem fegyverrel, hanem dallal, békeséggel, egymástbecsüléssel.“ (1922. augusztus 1.) Ugyanebben a számban olvasható Goga alábbi üdvözlő távirata is:

Hunyad

„Későn kapva becses meghívásukat, mélyen sajnálom, hogy az ünnepélyen jelen nem lehetek. Kívánom, hogy mindnyájunk felett bontsa ki szárnyát Petőfi szelleme, enyhítve nemes dalaival a beteg emberiség sebeit és vezetve minket egy lépéssel közelebb a világszabadsághoz és testvériesüléshez, melyért ő küzdött és elvérzett. *Goga Octavian.*“

Szentimrei Jenő a *Vasárnapban* főleg annak örül, hogy azok az erdélyi írók, akiknek eddig csak a „jelkeik“ találkozhattak, most személyesen is megismerkedhettek egymással. (Maga Szentimrei is ekkor találkozott először Benedek Elekkel.)

A *Keleti Újság* és a *Napkelet* tehát azok a lapok, amelyek Petőfi „nemzeti forradalmiságát“ átmenetnek tekintik Ady szociális forradalmisága felé. A *Keleti Újság* egyik cikkírója ilyen értelemben fűz kritikai megjegyzéseket Kristóf György Petőfiről tartott, Petőfit és Adyt szembeállító egyetemi előadássorozatához. A lap egyik legjobb tollú és legtermékenyebb publicistája, Paál Árpád Petőfi eszmévilágát taglalva, annak időszerűségét állítja előtérbe. Az 1922. december 31-i szám első oldalán a „népsorsok“ költőjét, a népit és nemzetit egységben látó költőt idézi meg: példaként a jelen számára. Más szóval: történelmi következetességet kér számon a Petőfi-értékelésektől, Petőfi költői hitvallásának megértését és vállalását. Azt szeretné, ha saját kora megérezné — és jól érezné meg — Petőfi korának vajúdasait, ha a múltat nem bevégezt, lezárt korszakként becsülnék meg az emlékezők, mert „a népszabadságért való jóslás“-nak Petőfi kora nem azért adott hangot, hogy „a mai kor visszarokkadjon kevesebb levegőjű jövőndöbe“. „Petőfi szellemének a kirobbanása nemcsak figyelmeztető e visszarokkadás ellen, hanem egyúttal bizonyíték is arra, hogy ilyen visszarokkadás csak ideiglenes hullámzás lehet, de jövőndöbéli életűt nem válhatik.“ Majd így folytatja: „Ha már az ő korszakáig a népsorsok felgyülemelése az ő szabadságszavát tudta hozni, akkor az azóta is gyűlt népsorsoknak immár még többet kell hozniok.“ Petőfi nemcsak a népi és nemzeti felszabadulás gondolatát kell hogy jelentse, hanem az összemberi felszabadulás, s ezzel együtt az elfogultságok kölcsönös feloldását is. „Mikor százéves távolságba visszanezünk, ennek a szellemnek a születésére, éreznünk kell, hogy az ő szabadságesszményében nem a múltat nézzük, hanem a gyógyító, biztos jövőndöt. Mikor benne a korszellem kirobbanásának emberiségi nagyságát és magasba érkezését csodáljuk, akkor nem is a száz év előtti időkbe fordulunk vissza, hanem önkéntelenül hitet vallunk az emberiség nagyságáról és magasba érkezéséről. És haladunk, mindnyájan haladunk ama nagyság és magasság felé“ — fejezi be a múlt és a jelen nemes törekvéseinek találkozását sürgető eszmefuttatását.

Néhány Petőfi-méltatás külön kiadványként is megjelent. Benedek Elek az ifjúságnak szánja 1922-ben kiadott munkáját, a gyermekkortól a csatáéig követve nyomon Petőfit. Gyulai nyomán főleg a népköltőt idézi, a meghitt hangú lírikust. Számára is Petőfi: a népköltő, de forradalmi költészetéből többet lát meg, mint annak idején Gyulai; az utolsó időszak verseit nem szakítja el a forradalmi tettektől („Élete és költészete még szorosabban összekapcsolódik“), sőt kimondja: Petőfi államformaeszménye a köztársaság (*Petőfi*. Dicsőszentmárton, 1922). E méltatás utóhangja a segesvári ünnepségeken elmondott beszédének; a korabeli sajtó külön érdemként emlegette műfaját, a sokakhoz szólás igényét.

Csergő Tamás a Petőfi-ünnepség irodalmi matinéján elhangzott igényes eszszéjében a költői én felől közeledve az életműhöz, az egyéniség „kibontása“ alapján kísérli megjelölni Petőfi helyét a magyar lírában. „Petőfi Sándornak se rokona, se őse, se utódja nincsen a magyar irodalom történetében: egészen izolált életjelenség, s túlerős egyéni vonásokkal elhatárolt művészi tehetség.“ Kipányvázott lélekeknek nevezi, aki számára a másként látott valóság jelentette az első költői élményeket, ezért tekinti a Horváth János megnevezte lírai szerepjátszást a „lírai lélek tulajdonának“. Nem véletlen, hogy a *Felhők* „lelki elborulásait“ a „legsúlyosabb Petőfi-problémá“-nak érzi, olyan rejtett válságnak, amelybe kevés Petőfi-kutató mert bepillantani (*Petőfi*. Marosvásárhely, 1922).

A tanulmány egyoldalúságai, tévedései ma különösen nyilvánvalók, nem szabad azonban meglepedkeznünk arról, hogy szempontja — a lélektani igény — meglehetősen újszerűnek számított abban az időben a romániai magyar Petőfi-értékelők körében. Mint ahogy, filozófiai-esztétikai alapvetése miatt, Bartók György munkája (*Petőfi lelke*. Budapest, 1922) is figyelmet érdemel — ha vitáznunk kell is nem egy tételével. És még tanulságosabb újraolvasni Benedek Marcell egyik cikkét a *Keleti Újság*ban, hisz épp Petőfivel példázza, milyen fogyatékoságai vannak a romániai magyar irodalomkritikának: „Nálunk már szembetűnő az, hogy élmény és műalkotás között minden költőnél egy rejtelmes, önmaga előtt is homályos folyamat játszódik le, s e folyamat megértéséhez még csak közelebb sem jutottunk, ha kiindulópontját megismertük.“ (*Az író személyisége és a kritika*. *Keleti Újság*, 1922. október 29.)

Két világháború közti irodalmunk rangos publicistája, Krenner Miklós a különböző „pólusok“ egymást kiegészítő egyensúlyát keresi Petőfi életművében. Az Aradi Kölcsey Egyesület kiadásában megjelentetett Petőfi-pályaképében megkísérli egyszerre láttatni a nemzeti költőt és az egész emberiség költőjét („legmagyarabb“ és „legemberibb“, „magyar lélek“ és „világlélek“), a végtelen ideálok és a magyar realitások lírikusát, a néplélek és a világirodalom kiváló alkotóinak ismerőjét. Népi osztálytudat, nemzeti szabadság és világszabadság eszméje szintén kiteljesítői egymásnak, kortól és egyéniségtől meghatározottan: „Az kétségtelen — írja —, hogy világhite, ahogy ma mondják, világnézete akkor lett teljes, mikor minden tartalék nélkül bele vágtatott korának eseményeibe. [...] A forradalmi versek a legegényibbek, és ha Petőfinél helye lenne a szónak, azt lehetne mondani, legigazibb kinyilatkoztatásai.“

A forradalom napjainak művészetét és politikusát egynek mondja, feltűnő azonban, hogy *Az apostol* forradalmiságának mélységét nem érti. Szélsőséges indulatokból nőtt alkotásnak nevezi, s csak a nyugodt epizódokat érzi megkapónak; azokat a helyeket, amelyekben „a sötét szenvedélyt felderíti egy-egy lírikus részlet“.

Érdekes módon Adyval a *Felhők*-ciklus Petőfijét rokonítja: az e versekből áradó keserűség, illetve a helyenkénti szimbolizmus alapján (*Spectator* [Krenner Miklós]: *Petőfi*. 1922).

Az *Ellenzék* cikkírója szintén az egyetemesség felé tágitja Petőfi eszmekörét, de olyan egyetemesség felé, amely a „nemzeti egyéniség” saját színeit juttatja kifejezésre. Tehát ez utóbbi válik jellegmeghatározóvá (1922. november 5.).

A Petőfi forradalmiságával foglalkozó írások közül végül említsük még meg Iosif Popovici egyetemi tanárnak Petőfiről írott 27 oldalas füzetét. A szerelem és a demokrácia világirodalmi rangú költőjével akarja megismertetni a román olvasót. Íme, néhány kiragadott, de jellemző mondata: „Petőfi a fost eroul libertății. Sufletul lui a fost cuibul sentimentelor democratice și republicane [...]. Lupta ideală a lui Petőfi pentru libertate e identică cu emanciparea socială a muncitorilor, care formează baza eliberării lor din mizerie și din nedreptate.“* (*Alexandru Petőfi*. București, 1923.)

Talán mondanom sem kell, hogy e rövid áttekintés inkább csak jelzése a kialakuló hazai Petőfi-kultusznak, felvillantása annak, amit Petőfi öröksége szünetelő irodalmunk számára jelentett az első esztendőkből. S hogy a Petőfi-hagyomány miként, milyen társadalmi, történelmi és művelődési körülmények között éledt fel a későbbi években, évtizedekben — az külön tanulmányok tárgya lehetne.

* „Petőfi a szabadság hőse volt. Lelke a demokratikus és köztársasági érzelmek fészke [...] Petőfi eszméi harca a szabadságért azonos a munkások társadalmi felszabadulásával, amely a nyomor és igazságtalanság alól történő felszabadulásuk alapja“.

Hunyadi László Petőfi-
emlékműve az Ispán-
kútnál (Kabán József
felvétele)